

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
“ANCIENT EGYPTIAN COFFINS:
PAST – PRESENT – FUTURE”
(Кембридж, 7–9 квітня 2016 р.)

7–9 квітня 2016 р. в Музеї Фітзвільям Кембриджського університету відбулася Міжнародна наукова конференція “Ancient Egyptian coffins: past – present – future” (“Давньоєгипетські саркофаги: минуле – сучасність – майбутнє”). Головними ініціаторами й організаторами цієї конференції стали Дж. Девсон (Dr. *Julie Dawson*, Senior Assistant Keeper (Conservation), Department of Antiquities, Cambridge) і Х. Страдвік (Dr. *Helen Strudwick*, Curator of Egyptian Collection, Fitzwilliam Museum, Cambridge). Цей науковий захід мав тематичний характер і був присвячений різноманітним аспектам дослідження та реставрації давньоєгипетських саркофагів. Слід підкреслити, що в останній час інтерес до цієї групи артефактів значно зріс серед дослідників, про що свідчить низка проведених і запланованих конференційних заходів. Зокрема, у 2012 р. в Лісабоні пройшла конференція “Body, Cosmos and Eternity: New Trends of Research on Iconography and Symbolism of Ancient Egyptian Coffins” [Body, Cosmos and Eternity... 2014]; у 2013 р. в Єгипетському музеї у Ватикані було проведено конференцію “First Vatican Coffin conference” [First Vatican Coffin... 2013; Тарасенко, Вертієнко 2013, 194–199], у травні 2016 р. в Єгипетському музеї в Каїрі організовано тимчасову виставку і проведено ювілейну конференцію “Forgotten Discovery. Tomb of the Priests and Priestesses of Amun, 1891–2016”, присвячену 125-річчю відкриття схованки жрецьких мумій в Баб ель-Газус [Forgotten Discovery... 2016], у якій поміж іншого містилося 254 саркофаги, кілька з яких нині зберігаються в музеях України [див.: Tarasenko 2013, 70]. У вересні 2016 р. з нагоди того ж відкриття схованки Баб ель-Газус у Лісабоні пройшла конференція “Babel-Gasus in Context: Egyptian Funerary Culture in the 21st Dynasty”. У роботі цих заходів брали участь і спеціалісти з України, співробітники Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України д. і. н. М. О. Тарасенко та к. і. н. Г. В. Вертієнко [Тарасенко, Вертієнко 2013, 194–199; Tarasenko 2013, 70; Tarasenko 2016, 91; Forgotten Discovery... 2016, 14].

Проведення кембриджської конференції було приурочено до відкриття нової виставки в Музеї Фітзвільям під назвою “Смерть на Нілі: розкриття потойбічного життя Стародавнього Єгипту” (*Death on the Nile: Uncovering the Afterlife of Ancient Egypt*), в якій репрезентація саркофагів, частина з яких експонується після реставрації, займає чи не центральне місце.

У роботі конференції взяли участь понад сто науковців-єгиптологів і реставраторів із 15 країн світу (Великобританії, Італії, Франції, США, Німеччини, Швейцарії, Бельгії, Австрії, Угорщини, Іспанії, Чехії, Польщі, України, Єгипту та Росії). Робочою мовою конференції була англійська. Протягом двох робочих днів заходу були виголошено 29 доповідей та продемонстровано 26 повідомлень-постерів. Тези доповідей і постерів конференції були опубліковані до початку її роботи [Ancient Egyptian coffins... 2016], а розширені матеріали будуть видані у 2017 році. До того ж до відкриття нової експозиції було видано і чудово ілюстрований каталог виставки [Death on the Nile... 2016].

Слід відзначити, що конференція мала виразний науково-практичний характер, оскільки близько половини доповідей і постерів були присвячені різноманітним проблемам реставрації давньоєгипетських саркофагів. Крім того, перед початком конференції, **5–6 квітня**, в Реставраційному центрі Музею Фітзвільям пройшов практичний семінар “The Coffin Workshop”, в якому взяли участь такі визначні британські реставратори, як Дж. Девсон (Dr. *Julie Dawson*), К. Кетрайт (Dr. *Caroline Cartwright* (Senior Scientist and Wood Anatomist, British Museum)), Р. Стеці (Dr. *Rebecca Stacey* (Senior Scientist, British Museum)), Г. Кіллен (Dr. *Geoffrey Killen* (Specialist in ancient Egyptian woodworking)) та Е. Гельдхоф (Dr. *Elsbeth Geldhof* (Historic paint conservator and specialist in ancient Egyptian painting techniques on coffins)). Втім, оскільки автор цієї хроніки не є фаховим реставратором, увагу буде зосереджено саме на “єгиптологічній складовій” програми форуму.

У перший робочий день конференції, **7 квітня**, відбулося урочисте відкриття заходу та було проголошено 18 доповідей. Серед їхнього числа необхідно відзначити такі. Ута Сіфферт (Dr. *Uta Siffert*, Vienna) “Middle Kingdom mummy shaped coffins: investigating meaning and function”, яка була присвячена найбільш ранній групі антропоїдних саркофагів періоду Середнього царства, появу форми яких доповідачка пов’язує з розвитком культу Осіріса та осірічних уявлень про Потойбіччя. Доповідь Г.-Г. Мюнха (Dr. *Hans-Hubertus Münch*, Basel) “High class coffins? Some remarks on the black coffins of the 18th Dynasty from KV40” торкнулася проблеми соціального статусу володарів т. зв. “чорних саркофагів” доби Нового царства, фрагменти яких, зокрема, були знайдені експедицією Базельського університету в гробниці KV 40 в 2014 р. Саркофаги такого типу належали жінкам царської родини за другої половини XVIII династії, а також найвищим представникам царської свити. Л. Сартіні (Dr. *Lisa Sartini*, Pisa) в доповіді “The Black Coffins with yellow decoration of the New kingdom: an original iconographic study” презентувала попередні результати свого дослідження, що присвячене художньому оформленню особливої групи з бл. 17 саркофагів доби Нового царства (чорний фон із жовтим декором). Ввечері цього дня для учасників конференції було організовано приватний візит до Королівської капели коледжу (*King’s College Chapel*).

Серед доповідей, що прозвучали **8 квітня**, найбільше зацікавлення викликали такі. Проф. А. Нівінські (Prof., Dr. *Andrzej Niwinski*, Warsaw) у доповіді “Coffins of the 21–22 Dynasties as the source of information about the sacred landscape of the Western Thebes” продемонстрував, як об’єкти реальної топографії центральної частини Фіванського некрополя знайшли відображення в іконографії саркофагів Третього перехідного періоду. Р. Мефре (Dr. *Raphaële Meffre*, Paris) у доповіді “The Funerary Ensemble of a Libyan Princess of the Beginning of the 22nd Dynasty and the Iconography of Early 22nd Dynasty Cartonnages” розповів про особливості оформлення саркофага та картонажу з нещодавно відкритого Французькою місією в Західних Фівах поховання царської доньки часів XXII династії. К. Куней (Dr. *Kara Cooney*, Los Angeles) у доповіді “Patterns of re-use of coffins” продовжила тему свого багаторічного дослідження такої характерної, але вкрай малодослідженої особливості поховального культу Третього перехідного періоду, як узурпація та повторне використання саркофагів. С. Шейхельісламі (Dr. *Cynthia Sheikholeslami*, Cairo) виголосила доповідь “A Libyan Singer in the Karnak Temple Choir”, в якій розповіла про свої дослідження картонажу Cairo TN 21.11.16.5, котрий належав співачці храмового хору храму Амона у Фівах часу XXII династії на ім’я Шауамунімес. Дослідниця робить припущення, що є підстави вважати, що співачки храмового хору мали бути незаймані, а саме ім’я Шауамунімес було їхнім “храмовим”, а не справжнім ім’ям і вони отримували його при зайнятті відповідної “творчої” посади у храмовому клірі. У доповіді “Cartonnages with painted and moulded decoration from the 22nd Dynasty” Ф. Бартош (Dr. *Fruzsina Bartos*, Будапешт) вперше продемонструвала науковцям фрагменти досить нетипового картонажу доби XXII династії, який було знайдено Угорською

археологічною експедицією в Західних Фівах при розкопках гробниці TT 65 останнього польового сезону. Завершила роботу конференції цього дня вечера в приміщенні Хрістс коледжу (*Christ's College*).

Останній робочий день конференції, **9 квітня**, був переважно присвячений пам'яткам Пізнього і Греко-Римського періоду. Цей день був особливо насиченим, і прозвучали, зокрема, такі доповіді. М. П. Глухова (*Dr. Marie Peterková Hlouchova, Praha*) у своїй доповіді "Late Period wooden coffins from Abusir" запропонувала всебічний аналіз декору пізніх саркофагів і їхніх фрагментів з розкопок Чеської археологічної місії в Абусірі. Дж. Еліас та К. Лаптон (*Dr. Jonathan P. Elias, Dr. Carter Lupton, США*) в доповіді "Regional Identification of Late Period Coffins from Northern Upper Egypt" продемонстрували результати роботи зі створення хронологічної та регіональної типології саркофагів Пізнього періоду в рамках роботи проекту "Ах-мімські мумії". К. Котай (*Dr. Katalin Kothay, Budapest*) у своїй доповіді "On the dating problems of the coffins of Gamhud" продовжила тему хронології локальних груп саркофагів Пізнього періоду, зокрема, з Гамхуду. Музей образотворчих мистецтв у Будапешті має невелику колекцію таких пам'яток, що й стали базисом для її студій. К. Теотіно (*Dr. Carolina Teotino, Tübingen*) у доповіді "The Apotropaic Entourage of Osiris: the Protective Genii on Sarcophagi and Coffins of the Late and the Graeco-Roman Period" звернулася до аналізу іконографії та семантики образів т. зв. "геніїв-охоронців" на пізніх саркофагах. А. Мюллер (*Asja Müller, Kiel*) у доповіді "Contextualising Roman Mummy Masks: The Cambridge Collection" презентувала колекцію картонажних поховальних масок Римського часу в Музеї Фітзвільям. Ця дослідниця опрацювала зібрання кембриджських масок у межах свого дисертаційного дослідження, присвяченого цій групі артефактів, яке було захищене в червні.

Цього ж дня були проведені ще два особливі заходи. По-перше, це практичний семінар, проведений реставратором Г. Кілленом (*Dr. Geoffrey Killen, London*), "The Fitzwilliam *gersu* coffin: technical analysis and woodworking methods", а також лекція хранителя єгипетської колекції Британського музею проф. Дж. Тейлора (*Prof. Dr. John Taylor, London*) "Decoding ancient Egyptian coffins: the judgement of the dead and their eternal destiny", в якій він розповів про відображення уявлень про потойбічне життя в декоративній програмі єгипетських саркофагів. Завершився останній робочий день конференції відвіданням учасниками конференції щойно відкритої виставки давньоєгипетських старожитностей у Музеї Фітзвільям.

Слід зазначити, що, окрім доповідей, на конференції була представлена потужна та цікава постерна сесія, яка включила в себе 26 постерів¹. У їхньому числі була продемонстрована і доповідь-постер співробітника Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України д. і. н. М. О. Тарасенка "Mummy-cover fragment Ar-227 in the Lviv Museum of History of Religion" [Tarasenko 2016, 91], яка була присвячена фрагменту мумійної кришки зі Львівського музею історії релігії (інв. № Ар-227)². Цей фрагмент має невеликий розмір (51 x 26 см) і не містить імені власника. Артефакт походить із приватної колекції родини польських князів Любомирських і був придбаний під час поїздки князя Андже Любомирського до Єгипту в 1887 р. До образотворчої програми та заупокійної формули на львівській кришці є дві прямі аналогії. Це мумійні кришки Torino CGT 10018 і Florence 2174. Всі ці пам'ятки могли належати до однієї і тієї ж фіванської майстерні та, ймовірно, були зроблені для продажу.

Підводячи підсумок, необхідно зазначити, що кембриджська конференція із саркофагів пройшла з великим успіхом. На ній прозвучали надзвичайно цікаві доповіді та було продемонстровано як археологічні знахідки останніх сезонів, так і найновіші результати реставраційних робіт. Безперечно, цей захід був визначною подією в єгиптології у 2016 році, а кількість учасників свідчить про зростання інтересу наукової спільноти до такої групи давньоєгипетських артефактів, як саркофаги.

¹ Кількість бажаючих виступити на конференції виявилася більшою, ніж очікувалося, тому організатори були вимушені перевести у формат доповідей-постерів фактично половину учасників заходу.

² Див. також: [Тарасенко 2014, 104–109; Тарасенко 2016, 37–54].

ЛІТЕРАТУРА

Тарасенко М. О., Вертієнко Г. В. Перша Ватиканська конференція із саркофагів (First Vatican Coffin Conference) // **Східний світ**, 2013, № 4.

Тарасенко М. О. Фрагмент мумійної кришки Ар-227 з колекції Львівського музею історії релігії // **Східний світ**, 2014, № 4.

Тарасенко М. О. Написи та декоративна програма на фрагменті мумійної кришки ЛМІР Ар-227 // **Колекція старожитностей Близького Сходу Львівського музею історії релігії: каталог** / Упор. В. Артюх. Львів, 2016.

Ancient Egyptian coffins: past – present – future. 7–9 April 2016. Fitzwilliam Museum, University of Cambridge. Conference Abstracts. Cambridge, 2016.

Body, Cosmos and Eternity: New Trends of Research on Iconography and Symbolism of Ancient Egyptian Coffins / Ed by R. Sousa. Oxford, 2014.

Death on the Nile. Uncovering the Afterlife of Ancient Egypt / Ed. by J. Dawson, H. Strudwick. Cambridge, 2016.

First Vatican Coffin Conference, 19–22 June, 2013. Abstracts. Vatican, 2013.

Forgotten Discovery. Tomb of the Priests and Priestesses of Amun, 1891–2016. 125th Anniversary Conference (Ahmed Kamal Pasha Hall, Zamalek, Cairo, Egypt. 5 May 2016). Cairo, 2016.

Tarasenko M. The Third Intermediate Period coffins in the museums of Ukraine // **First Vatican Coffin Conference, 19–22 June, 2013. Abstracts.** Vatican, 2013.

Tarasenko M. Mummy-cover fragment Ar-227 in the Lviv Museum of History of Religion // **Ancient Egyptian coffins: past – present – future. 7–9 April 2016. Fitzwilliam Museum, University of Cambridge. Conference Abstracts.** Cambridge, 2016.

М. О. Тарасенко